

ГРОМАДЯНСЬКИЙ ШЛЮБ У СОЦІОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Щербина В.В. (м. Запоріжжя)

Анотації

В статті викладаються соціологічні аспекти проблеми громадянського шлюбу та кризи соціального інституту сім'ї. Аналізуються соціокультурні умови та наслідки шлюбних девіацій. Стверджується, що громадянський шлюб інституалізується через широке розповсюдження та відношення до нього як звичного та корисного значною кількістю населення.

The sociological aspects of problem of civil marriage and crisis of social institute of family are laid out in the article. Sociocultural terms and consequences of marriage deviations are analysed. It is underlined that civil marriage becomes an institute due to wide distribution and treatment the civil marriage as usual and useful phenomenon.

Ключові слова

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУТУ РОДИНИ, ШЛЮБНІ ВІДНОСИНИ, ГРОМАДЯНСЬКИЙ ШЛЮБ, ФУНКЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО ШЛЮБУ

Вступ

У даний час відбувається істотна трансформація інституту родини і шлюбу. Має значення також другий демографічний поворот та системна соціально-економічна і політична трансформація сучасного українського суспільства. Руйнуються звичні форми шлюбних і сімейних відносин, змінюються функції чи змінюється їх ієрархія. Це викликає справедливу тривогу громадськості і держави. Наслідками трансформації норм шлюбних відносин є суттєва деформація численних функцій соціального інституту шлюбу і родини та погіршення загального стану цього інституту. Головними рисами кризи родини є масове розповсюдження консенсусних, належним чином не оформлених шлюбів, зростання чисельності девіантних форм шлюбів (екстериторіальних, одностатевих, групових та ін.), велика чисельність розлучень, народження дітей поза шлюбів та скорочення народжування взагалі, погіршення родинних відносин та ін.

Метою статті є обговорення соціокультурних умов та наслідків громадянського шлюбу.

Під соціокультурними умовами розуміються перш за все соціальна легітимація зміни шлюбних норм, тобто згода громадської думки з нормативно - ціннісними зрушеннями у галузі шлюбних відносин. Іншими соціокультурними умовами були вестернізація ментальності та інші загальні зміни суспільної свідомості і настроїв, які можна охарактеризувати як соціетальна та нормативна криза.

Науковий стан проблеми у соціологічних дослідженнях

Родина завжди була важливою темою в російській соціологічній традиції. Проблеми родини розглядалися в працях М.М.Ковалевського,

В.Соловйова, В.Розанова, М.Бердяєва, П.Сорокіна, С.Шпілевського й ін. Більш сучасні дослідники проблем родини та шлюбу у Росії – це А.Харчев, С.Голод, В.Солодовніков, А. Антонов, М.Мацьковський, В.Голофаст. В Україні проблеми родини та шлюбу вивчають Л.Аза, Н.Лавриненко, С.Войтович, В.Піча, Л.Бучинська, О.Цимбалюк, Ю.Якубова та ін.

Обговорення проблеми

Парадоксом є те, що шлюбні девіації розповсюджуються певним чином також і завдяки впровадженню європейських нормативних зразків та стандартів. Засвоєння європейських норм суспільного життя має не тільки позитивні наслідки, а й латентні та негативні. До останніх відноситься і шлюбні девіації. В дослідженні емпірично доведено, що люди з більшою орієнтацією на європейські зразки одночасно у більшому ступені уражені шлюбним деваціям. Основна та найпоширеніша шлюбна девіація – цивільний, або громадський шлюб.

Наразі відбувається процес інституціоналізації громадянської форми шлюбу перш за все за рахунок його соціальної легітимації. Переважна кількість дорослої частини суспільства позитивно відноситься до громадського шлюбу, дошлюбні відносини стають звичною нормою. Частково у юридичній площині зрівнюються права подружжя офіційного та громадського шлюбів.

Поширення громадського шлюбу має як позитивні так і негативні аспекти. Це позначається у системі функцій цих шлюбів

У загальному значенні, провідною функцією цивільного шлюбу є “*демократична*”, яка полягає у реалізації права людини на вільний вибір способу свого життя та форм відносин з людьми. Далі слід відмітити *гуманістичну* функцію, яка полягає у сприянні розвитку особистості через стосунки з коханою людиною завдяки не тільки традиційним формам шлюбу, а й новим його формам. Одна з функцій цивільного шлюбу маніфестує особистісну автономію від держави, дистанціювання сфери особистого життя від утручання держави. Формулою цієї функції є висловлення: “Справжня любов не має потреби у реєстрації”.

Якщо розглядати конкретні шлюбні практики, то найважливішою причиною цивільного шлюбу є «неготовність до зрілих, стабільних відносин». Вона містить у собі декілька аспектів, таких як: прагнення в суб'єктів зберегти за собою більше ступенів волі, посилення раціоналізму, несформованість почуття споріднення, бажання плавного переходу до «зрілих відносин», обережність у прийнятті шлюбних рішень, інфантильність суб'єктів, попередження про передчасність остаточного рішення.

Важливою функцією громадського шлюбу є “*підготовча*”. Ця функція забезпечує підготовку матеріальних умов та морально-психологічної готовності до народження, формування культури відносин між подружжям в період до народження дитини.

Функція *додання міцності*, стійкості, надійності, стабільності, зміцнення шлюбних відносин має, з точки зору громадської думки, середнє значення. Також середнє значення мають моральні аргументи запобігання цивільному шлюбу.

Однією з функцій цивільного шлюбу є *страхування* від ризиків офіційного шлюбу. В свою чергу, офіційний шлюб страхує від ризиків цивільного шлюбу. Вони симетричні за своїми ризиками. Цивільний шлюб страхує від домагань на житло, матеріальні блага. Офіційний шлюб страхує від ризику залишитися без житла і коштів. Прийняти рішення на офіційний шлюб – це наважитися на можливість нееквівалентного обміну. Офіційний шлюб може розглядатися як вид ціннісно-раціональної соціальної дії, що приводить до нееквівалентних обмінів. Він також може виступати і як вид ціле-раціональної дії, що забезпечує еквівалентні обміни. Різниця залежить від мотивації і ціннісної основи, що визначає поведінку партнера. Цілком можлива ситуація, коли з боку одного партнера шлюб є ціннісно-раціональною дією, а з боку іншого – ціле-раціональною. Очевидно, що функція страхування, насамперед, значима для ціле-раціональної дії. Людина, що щиро любить, не думає про майбутні еквівалентні обміни, не замислюється про прагматичну функцію офіційного шлюбу.

Юридична неграмотність, низька правова культура обумовлює зневагу юридичною стороною шлюбу майбутнім подружжям. При виїзду закордон, при розлученні юридичне підтвердження споріднення важливо для людей, але цією стороною значне число людей зневажає.

Законодавець йде на зустріч юридичній безоглядності більшості людей і включає в Сімейний кодекс інші правові акти норми права, які деякою мірою зрівнюють офіційний і неофіційний шлюб для екстрених випадків, насамперед у відношенні дітей. У деяких державах законодавець йде ще далі, максимально скорочує різницю у формах шлюбу.

Постає питання: чи треба далі знижувати правове значення офіційного шлюбу? На наш погляд, ні, не треба. Інакше ще більше зменшиться статус офіційного шлюбу, знімуться розходження з цивільним шлюбом. Необхідно затримати процес зниження юридичних розходжень між формами шлюбу для стримування подальшого поглиблення кризи родини.

Цивільний шлюб – *не дійсний*, «підробка», симуляція шлюбу. Цивільний шлюб позбавляє важливу складову суті шлюбу, а саме того, що шлюб робить подружжя родичами. Це ще один важливий довід проти подальшої юридичної легалізації цивільних шлюбів і лібералізації законодавства у відношенні їх.

За результатами дослідження виявлено, що найбільш переконливими аргументами проти цивільного шлюбу є те, що «він

звільняє від відповідальності, порушує традиції”. “Цивільний шлюб легше може зруйнуватися”.

Найбільш переконливі аргументи на користь офіційного шлюбу – “Це краще для дітей”, “Наявність юридичного підтвердження споріднення”, “Офіційний шлюб міцніший за цивільний”.

Важливою функцією пробного шлюбу є вирішення проблеми сумісності чоловіка і жінки для спільного життя.

Проблеми подружньої сумісності є одними з головних у виборі цивільного шлюбу, тому що люди побоюються труднощів у сімейній комунікації. Але при цивільному шлюбі міняються цільові настанови людей, встановлюється інший статус шлюбу і людини ніж при звичайному шлюбі.

Причинами цивільного шлюбу є зниження соціального контролю та формування позитивного відношення громадськості до цієї форми шлюбу, неготовність до зрілих, стабільних відносин, прагнення в суб'єктів зберегти за собою більше ступенів волі, посилення раціоналізму, несформованість почуття споріднення, бажання плавного переходу до «зрілих відносин», обережність у прийнятті шлюбних рішень, інфантильність суб'єктів, низька правова культура подружжя,

Свобода від юридичної легітимності, від установлених зразків утворює форму і принцип, що породжує, усе нові різновиди і змісти шлюбу.

Форма шлюбу бере верх над змістом відносин людей. Ці відносини можуть бути ідентичними при офіційному і цивільному шлюбах, але суть їх різна. Це, як підробка відрізняється від оригіналу внутрішніми, невидимими оку властивостями.

Нові форми відносин виводяться з моделі вільного шлюбу шляхом модулювання розходжень.

Аналіз розпізнавальних опозицій цивільного й офіційного шлюбів показує безсумнівні переваги традиційної форми шлюбних відносин для формування родини, як одного з важливих соціальних інститутів.

В загальному вигляді, офіційний традиційний шлюб є нормою, інші форми – девіацією.

Нормою являється повнота реалізації функцій шлюбу, а девіацією є неповнота реалізації цих функцій, або вкрай слабе проявлення тієї чи іншої функції.

Далі нормою є повнота інституціоналізації легітимної форми шлюбу, коли закон підтримується громадською згодою. Девіацією є соціальна делегітимізація традиційної форми шлюбу і паралельна соціальна легітимізація цивільного шлюбу.

Нормою є повнота сприйняття шлюбних партнерів один одного як цілісної особистості у єдності її біологічної, духовної та соціальної сутності. Девіацією є зневага будь-якої з цих сторін особистості свого партнера. Джерелом девіацій є також неузгодженість сімейних ролей.

Аналіз стану інституту шлюбу розкриває загальний механізм руйнування основних інститутів суспільства. Головною його особливістю є суспільна підтримка соціальних девіацій. Причому руйнуються основні цінності, тоді як відносно дрібні, другорядні технічні сторони відносин можуть залишатися колишніми і навіть посилюватися. Це створює ілюзію наведення порядку й утримання ситуації під контролем.

Висновки

Нові форми шлюбу, які вільні від класичних традицій, покликані задовольнити запити вільного від умовностей і соціального контролю індивіда. Торжество лібералізму знаменується розпадом основних умов буття людини і суспільства і грозить їх фізичною і моральною деградацією.

Але традиційна форма шлюбних відносин не втрачає свого значення. Поряд з повноцінним функціонуванням традиційних шлюбних відносин існують цивільний шлюб і інші форми шлюбних відносин з деякими варіаціями. Цивільний шлюб розглядається як тимчасовий стан, що підготовляє основний шлюб. Шлюб поступово здобуває форми і функції властиві йому споконвічно, з першого періоду його існування в людському суспільстві. Тобто основною функцією шлюбу поступово стає – *жити разом* людям, що симпатизують один одному, яких тягне один до одного, без інших суттєвих соціально значущих призначень.

Перспективи подальших досліджень. Говорити про крах інституту шлюбу і родини завчасно. У результаті трансформації шлюб для частини людей набуває призначення, перш за все, як засіб жити разом. Але колишні форми і функції шлюбу не знищуються. Колишні і нові форми та функції шлюбу співіснують паралельно. За рахунок нових форм шлюбних відносин збільшується розмаїтість соціального й особистісного життя.

Джерела

1. Норт Д. Институты и экономический рост: историческое введение // THESIS, 1993. – Т.1. – Вып. 2.
2. Собственность. Словарь-справочник. – М.: Московский издательский дом «Деловой экспресс», 1999.
3. Суименко Е.И., Ефременко Т.О. “Номо еconomicus” современной Украины. Поведенческий аспект. – К.: Ис НАН Украины, 2004.
4. Смелзер Н. Социология экономической жизни // Американская социология: Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1972.
5. Социология: наука об обществе: Учебное пособие / Под общ. ред. В.П. Андрущенко, Н.И. Горлача. – Харьков: Рубикон, 1996.

Стаття надійшла 08.10.2007 р.